

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA

ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE

DOMENIUL DE DOCTORAT TEOLOGIE

*Provocări la adresa misiunii ortodoxe din partea ateismului
științific contemporan. Evaluare misionară*

Rezumat

COORDONATOR:

Prof. Univ. Dr. Pr. Gheorghe ISTODOR

Student – Doctorand

Mirea Vîrtejanu

CONSTANȚA

2018

Introducere

Misiunea bisericii are în vedere pe de o parte proclamarea universală a Evangheliei, iar pe de altă parte ea se referă la universalitatea Evangheliei pe care ea o proclamă. De aceea, misiologii vorbesc de o distincție clară între *misiune* și *misiuni*, în sensul în care misiunea se referă la revelația și dragostea lui Dumnezeu pentru lume (*missio Dei*), iar operele misionare sunt forme particulare de participare la aceasta.

Reală înțelegere a misiunii creștine reprezintă conștientizarea bazelor sale teologice și în același timp transpunerea lor în practică. În primul rând, misiunea nu poate fi despărțită de *teologia trinitară*. Domnul Hristos i-a trimis în lume pe Apostoli dar la rândul Lui a fost trimis de Tatăl prin Duhul Sfânt (In. 20,21-31) pentru a descoperi oamenilor comuniunea care există în Sfânta Treime. Cu alte cuvinte, misiunea Bisericii își are fundamentul în Tatăl, lucrarea în Fiul și plinirea în Duhul Sfânt. La această premisă divină, se adaugă cea umană, prin sinergie, conlucrarea omului cu lucrarea supranaturală a lui Dumnezeu.

În al doilea rând, misiunea trebuie să aibă caracter hristocentrică, adică să fie *centrată pe persoana Mântuitorului Iisus Hristos*. Ca persoană divino-umană, întrupată pentru mântuirea omului, El este sursa care creează și generează dialogul om-Dumnezeu dar și dialogul om-om fără însă a interveni vreă confuzie identitară, ceea ce ne conferă dreptul de a vorbi despre un temei divin al misiunii.

În al treilea rând, misiunea are și o *dimensiune pnevmatologică, sacramentală și sobornicească*, este parte integrantă a naturii Bisericii și face vizibilă lumii ființa acesteia. În limba greacă termenul folosit este *ecclesia*, iar acesta are tocmai acest sens de adunare a poporului lui Dumnezeu, strângere laolaltă, ca semn și manifestare a Împărăției veșnice. Venirea și înnoirea Duhului Sfânt este un dar permanent care face permanent vie Biserica, este o realitate mereu vizibilă în Sfânta Liturghie, în Sfintele Taine, cultul și rugăciunea Bisericii. Aspect pe care noii „misionari” ai sectelor nu doar că l-au neglijat, dar chiar îl neagă ceea ce îi situează în sfera falsei misiuni.

Dinamica omenirii a cunoscut însă multiple transformări în primele două milenii de creștinism, putem vorbi de un nou context în care biserica își desfășoară misiunea sa. Astăzi vorbim despre ateism care nu este asemănătoare cu o cunoaștere falsă a divinității, ca în păgânism ci, dimpotrivă, o reală negare a acesteia. Ateismul reprezintă o mare provocare a misiunii creștine azi deoarece ateul nu admite existența lui Dumnezeu și să nu uităm că ateismul s-a născut într-o țară creștină (Franța) apoi a fost impus de o altă care în trecut dăduse Ortodoxiei mulți sfinți (Rusia).

Începând cu secolul al XVIII-lea misiunea creștină cunoaște o nouă provocare serioasă, secularizarea ce nu a însemnat doar confiscarea și naționalizarea bunurilor bisericești ci a însemnat și

renunțarea, sau îndepărtarea încet-încet de la principiile evanghelice. Secolul XX a adus cu sine fenomenul globalizării care sub pretextul fluidizării circulației libere a oamenilor și a bunurilor încearcă o uniformizare a omenirii într-un alt mod decât cel comunist. Fenomen în plină desfășurare și astăzi. Ca o consecință a secularizării, au apărut fenomene precum desacralizarea, decreștinarea și indiferentismul religios care fac ravagii printre trăirea duhovnicească a omului contemporan din occident în general, și din România în special.

I. Misiunea ortodoxă în contextual postmodern contemporan. Repere generale

Misiunea Bisericii se desfășoară în societate, însăși Biserica reprezentând, printre altele, o societate religios-morală, însă ea este mai mult de atât, este o societate a oamenilor care cred în Dumnezeu revelat în cadrul căreia exista o trăire a omului cu Dumnezeu. În mod consacrat, Biserica „Trupul lui Hristos”, instituție însuflețită de duhul lui Hristos. Din acest motiv, ea are pe de o parte o dimensiune imanenta, vizibila, iar pe de altă parte o dimensiune transcendentă, invizibilă¹. Având în vedere că Biserica participă la viața lui Hristos, aceasta este veșnică și are ca scop este mântuirea, desăvârșirea și fericirea în Iisus Hristos. Biserica este și o instituție care lucrează în societate și în istorie, astfel că ea societatea și istoria dar și este influențată de societate și de istorie. Aspectul nevăzut și cel văzut al Bisericii sunt unite, deoarece prin cele văzute lucrează cele nevăzute, din acest motiv și în ceea ce privește aspectul văzut al Bisericii putem distinge aspectele permanente de cele schimbătoare care sunt condiționate social-istoric.

Misiune reprezintă trimiterea Bisericii în lume, cu scopul de a extinde împărăția lui Dumnezeu adusă de Fiul lui Dumnezeu întrupat. Misiunea Bisericii are ca fundament pe de o parte porunca explicită a Mântuitorului către Sfinții Apostoli de a propovădui Evanghelia Sa la toate neamurile, de a aduce la pocăință și de a boteza în numele Sfintei Treimi, iar pe de altă parte se fundamentează pe trimiterea Fiului și Sfântului Duh de către Tatăl pentru a răscumpăra omul căzut (Ioan 20, 21)². Astfel că, Misiunea Bisericii își are punctul ei de plecare în însăși viața intimă a lui Dumnezeu, în iubirea intra-treimică și în purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de lume.

Misiunea internă a Bisericii Ortodoxe Române astăzi se confruntă cu mai mulți factori culturali care reprezintă o reală sfidare la adresa învățăturii și spiritualității ei. Vorbim în primul rând de procesul de ateizare al poporului român promovat de mai multe instituții media, ONG-uri, etc.

¹ Alexei V. Nesteruk, “The problem of faith and scientific knowledge in Russian religious thought of the nineteenth-twentieth centuries”, in *Nature and Scripture in the Abrahamic Religions: 1700-Present*, volume 37, Edited by Jitse M. van der Meer and Scott Mandelbrote, Brill, Leiden, 2008, p. 400

² James J. Stamoolis, *Eastern Orthodox Mission Theology Today*, 2001, Wipf and Stock Publishers, Eugene, OR, 2001, p. 94

care atacă în mod repetat Biserica și pe liderii acesteia. Aceasta face parte din procesul secularizării care, de câteva secole, reprezintă o provocare reală la adresa creștinismului occidental dar și răsăritean. În linii mari, secularizarea a întors privirea omului de la valorile spirituale, de la învățătura cea dreaptă adusă de Mântuitorul, ghidându-l către valorile trecătoare a lumii. În sprijinul secularizării s-a adus argumentul suprem faptul că aceasta a favorizat dezvoltarea științei, tehnicii și a îmbunătățirii vieții sociale a omului, însă a condus în mod direct către o criză spirituală profundă în care se regăsește omul contemporan grav afectat de ateism în general, și de ateismul științific în mod special³.

Predica și cateheza reprezintă două aspecte complementare ale actului liturgic în general și ale Sfintei Liturghii în special. Activitatea catehetică și de predică a Bisericii, înțeleasă ca învățătură despre viața veșnică ce presupune transformarea omului până la „starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos”(Efeseni4,13), este strâns legată de cult și se împlinește în cadrul acestuia.

Predica, cateheza și pedagogia reprezintă elemente fundamentale din cadrul misiunii interne a bisericii în activitatea sa pe care o desfășoară în societatea contemporană. Provocările aduse de ateismul filosofic, ideologic și științific la adresa omului contemporan sunt serioase deoarece afectează ființa religioasă a omului și îl îndepărtează pe acesta, în multe situații, iremediabil de Dumnezeu. O parte a societății occidentale și cea românești mai nou se declară atee, necredincioasă și devine agresivă față de Biserică. Acesta nu este decât rezultatul sistemului educațional impus în majoritatea țărilor care nu îl văd pe Dumnezeu ca și Creator și Proniator al lumii, ci lumea este rezultatul hazardului, al evoluției și se conduce după legi naturale, fizice, chimice, etc. Astfel că predică și cateheza în mediul ecclesial, precum și pedagogia în mediul școlar, academic, universitar sunt esențiale pentru ca omul contemporan să înțeleagă faptul că există un Dumnezeu transcendent și immanent ca un prim pas în călătoria sa spre mântuire.

Caracterul mărturisitor al misiunii interne a Bisericii este evident deoarece propovăduirea cuvântului evangheliei se fundamentează în primul rând pe mărturisirea lui Iisus Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu, logosul întrupat. Acest lucru se poate observa începând cu perioada apostolică până azi. Nu putem să vorbim de misiune a Bisericii dacă în cadrul ei nu se mărturisește credința în actele mântuitoare ale lui Hristos, naștere, propovăduire, răstignire, moarte, înviere și înălțarea Sa la ceruri, având în vedere faptul că scopul misiunii Bisericii este mântuirea credinciosului.

Astăzi, mai mult ca oricând, misiunea internă a Bisericii se confruntă cu o serie de provocări venite din partea unei societăți ideologizate, ateizate și îndepărtate prea mult de ceea ce Mântuitorul a

³Kaustuv Roy, *Limits of the Secular: Social Experience and Cultural Memory*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2016, p. 74

propovăduit în decursul activității Sale și de ceea ce Biserica a propovăduit timp de 2000 de ani. Aici vorbim de secularizare, proces ce a început cu multe secole în urmă și care se află la apogeu, indiferentismul religios inoculat în mintea omului contemporan, decreștinare ca o consecință inevitabilă a secularizării și sincretismul pseudo-religios promovat astăzi din ce în ce mai des.

Secularizarea reprezintă fenomenul prin care Dumnezeu ca și Creator și Proniator al lumii este scos din viața socială și personală a omului, Acesta ne mai reprezentând un reper fundamental al existenței sale. În ceea ce privește utilizarea acestui termen constatăm, pe de o parte, că are un caracter polisemic. „Vicisitudinile cuvântului secularizare, atât de frecvent utilizat în zilele noastre în materie de religie, circulația sa între franceză și germană, au reușit să-i dea un sens în aparență recent și împrumutat. Mai mult, acest pretins neologism, anglicism sau germanism, este însoțit de o polisemie [...] care dă opoziții, excluderi sau recuperări doctrinale. El poate desemna trecerea în patrimoniul statului a bunurilor ce aparțin bisericilor sau mănăstirilor, dar și trecerea de la statutul de preot sau călugăr la cel de laic”⁴ în sensul de creștin nepracticant.

Indiferentismul religios reprezintă o formă a ateismului nedeclarat și nemilitant. În ultimii ani asistăm și la un indiferentism social demonstrat prin interesul slab al omului contemporan, în special al tinerilor față de valorile istorice, culturale, chiar politice.

Decreștinarea este procesul prin care statul care se fundamentează pe valorile și principiile creștine se transformă într-un stat laic, anticreștin și antireligios. Civilizația tehnicizată și secularizată, pornind de la premisa că omul poate trăi și fără Dumnezeu sau cel puțin fără de Dumnezeu propovăduit de Biserică, a propus ca o consecință inevitabilă decreștinarea lumii nu și sfârșitul religiei, aceasta urmând să se manifeste în alte moduri⁵.

Schimbarea de paradigmă adusă procesul secularizării a fost favorizată apariția **sincretismului pseudo-religios**. Sincretismul reprezintă amestecul unor doctrine religioase luate din religii diferite și sistematizate în așa mod încât să creeze o aparență de asemănare, mai mult sau mai puțin evidente, cu una sau mai multe religii. Scopul sincretismului religios este a oferi o așa numită alternativă la Biserică, fie cu pretextul revenirii la originea credinței fie la prezentarea „adevăratei căi” a mântuirii pierdute sau falsificate de aceasta.

Cercetarea misiologică ortodoxă din ultimele decenii a arătat diferite abordări ale misiunii creștine și ale teologiei sale: pe de o parte există o înțelegere foarte largă a misiunii, iar pe de altă parte există o explicație foarte îngustă și chiar fundamentalistă a scopurilor misionare. Totuși, chiar dacă misiunea externă ortodoxă poate avea multe aspecte similare sau chiar identice cu multe

⁴ <http://www.universalis.fr/encyclopedie/religion-la-secularisation/#accesatpe> 13.06.2018

⁵ *Ibidem*, p. 202.

perspective occidentale ale misiunii, totuși teologia ortodoxă și practica ecleziastică din spatele ei are o abordare specifică, hristocentrică și antropocentrică deopotrivă.

Este evident că orice abordare în ceea ce privește misiunea creștină include clarificări despre ceea ce este creștinismul, ceea ce este Biserica și ce fac creștinii în îndeplinirea scopurilor și sarcinilor slujirii misionare în viața lor, ca urmași credincioși ai lui Hristos. A face ucenici din toate neamurile și a boteza oamenii în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh are nevoie de o mai mare înțelegere a misiunii externe și a ceea ce este Biserica decât simpla concluzie: misiunea externă vizează trimiterea în lume și a face pe oameni urmași ai lui Iisus.

Misiunea externă a Bisericii trebuie să aibă în vedere aceste fundamente esențiale fără de care aceasta s-ar transforma într-o simpla activitate prozelitistă. Vom vedea că activitatea misionară a Bisericii către popoare nu este una ușor de făcut deoarece există o serie de provocări de care aceasta are parte. Convertirea este strâns legată de proclamarea lui Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu. În acest context, există o legătură între rolul lui Dumnezeu în experiența convertirii și porunca Acestuia privind convertirea și pocăința. Nu numai că există o schimbare duhovnicescă, dar există și o transformare dobândită în dorințele motivaționale. Pe măsură ce viața omului este caracterizată de virtuțile creștine, preocuparea principală a convertitului devine iubirea lui Dumnezeu și iubirea aproapelui, în special de cel care are nevoie. De aceea, experiența convertirii creștine nu este doar un fapt juridic; mai degrabă, este o experiență duhovnicească ce are loc în contextul unei tradiții religioase deosebite, care este marcată de dobândirea de virtuți cu semnificație internă și externă.

Cu privire la inter-religiozitate, misiunea și teologia ortodoxă, ca și societatea actuală, are nevoie de soluții și de dialog, nu de confruntare sau dispută. Din perspectiva misiunii Bisericii, dialogul inter-religios trebuie să țină seama de identitatea religioasă a unui popor, de particularitățile naționale și nu în ultimul rând de valorile perene ale tradiției religioase autentice. Dialogul inter-religios trebuie sub nicio formă să nu cuprindă negocierea și compromisul. Misiunea Bisericii accentuează faptul că diferențele religioase ce sunt astăzi o realitate nu trebuie să fie relativizate dar nici uniformizate. Ele trebuie să fie gestionate prin prisma unei virtuți fundamentale în teologie: discernământul duhovnicesc.

Misiunea externă a bisericii în mod cert ia în considerare dialogul cu eterodocșii creștini și cu religiile necreștine respectându-le specificul religios și național, participând la acest tip de dialog și prezentându-se ca religie a păcii și dragostei față de lume cu scopul declarat a avea un aport considerabil și consistent la conviețuirea pașnică între credincioșii acestor religii, respectând porunca iubirii a Mântuitorului Hristos.

II. Ateismul ca mod de gândire și trăire al omului contemporan

Procesul de ateizare a omului provocat de schimbarea de paradigmă în cadrul culturii și vieții sociale, însă acest lucru nu se referă doar la puterile sufletești, ci și la nivel somatic. Astfel, dimensiunea somatică a omului, sentimentele acestuia nu au mai fost călăuzite și luminate de lucrarea Sfântului Duh, ci acestea s-au pervertit și afectat și trupul care a încetat să mai fie considerat „templul al Duhului Sfânt” (I Corinteni 6, 19), ci o realitate în care se manifestă cele mai respingătoare patimi, ce au condus ușor la degenerarea omului.

Secolul luminilor a schimbat sensul autonomiei pe care creația o avea în teologia Bisericii Romano-Catolice, prefăcând-o într-un soi de autonomie prin care se neagă existența lui Dumnezeu, precum și calitatea Acestuia de Creator Mântuitor și Proniator, devenind astfel un proces de ateizare profunda. De asemenea, s-a ajuns să se considere că „orice intervenție a ordinii supranaturale în ordinea naturală este o violare a acesteia, punându-se astfel bazele procesului de secularizare care a închis omul în propria lui suficiență imanentistă, cu tot cortegiul ei de consecințe negative pentru viața lui morală”⁶.

Autonomia și ateizarea omului în postmodernitate în comparație cu libertatea creștină este arătată de scriitorul, filosoful și teologul Nichifor Crainic: „Suficiență sieși acolo, rațiunea umană se recunoaște insuficientă dincoace. Exercițiul libertății creștine începe de fapt cu această recunoaștere a insuficienței individuale și continuă, în consecință logică, cu împlinirea ei în perfecțiunea divină. Să observăm că în domeniul autonomiei chiar, deficiența rațiunii, dacă nu e proclamată în principiu, e totuși recunoscută de fapt. Ca să stabilească un acord între varietatea modurilor individuale de a cugeta, neoplatonismul născocise o inteligență supraindividuală, iar Plotin practica, dincolo de dialectică, extazul intelectual, ca să poată ajunge la o cunoaștere mai esențială... Dar în cugetarea modernă, recursul atât de frecvent la Kant, la Hegel, la Marx ori la Bergson, nu înseamnă același lucru? Și ce e oare autoritatea fiecăruia dintre acești filosofi, primită de unii, respinsă de alții, decât semnul durerosului relativism în care se zbuciumă gândirea autonomă?”⁷.

Omul contemporan de astăzi trăiește o adâncă stare de criză religioasă. Încă de pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, atunci când au avut loc războaiele religioase și a luat naștere știința modernă, se poate vorbi de o criză a conștiinței europene⁸. Abordările cu privire la religie care au început să capete contur în acest sens în cursul secolului al XVII-lea se amplifică în secolul următor, atunci

⁶Pr. Prof. Dr. Dumitru Popescu, *Cosmologia autonomă și cosmologia teonomă*, în “Autocefalie, Patriarhie, Slujire Sfântă”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1995, p. 423

⁷Nichifor Crainic, *Modul teandric*, în “Gândirea”, anul XIX, nr. 1, 1940, p. 4

⁸Vezi Georges Cottier, *Questions de la Modernité*, FAC Editions, Paris, 1985, pp. 29-32.

când rațiunea a început să înlocuiască ideea de Dumnezeu, spre a deveni instanța supremă, oferind certitudinile proprii ca fundament al culturii europene, odată profund creștine.

Misiunea Bisericii este de importanță covârșitoare pentru viața religioasă autentică ortodoxă. Provocările la adresa acesteia ne ajută să conștientizăm dificultatea de a fi „pe cale”, adică pe calea cea strâmtă și îngustă de care vorbește Mântuitorul (Matei 7, 14) ca modalitate prin care dobândim împărăția cerurilor. Provocările necesită soluții misionare cu privire la fenomenul înstrăinării omului de Dumnezeu manifestat printr-un indiferentism pseudo-religios.

Ateismul filosofic reprezintă o mare provocare la adresa misiunii Bisericii și spiritualității ortodoxe deoarece el afectează profund viața religioasă a omului contemporan și, mai precis, aspectul duhovnicesc nu mai este luat în considerare atunci când el își analizează și își trăiește viața. Dumnezeu nu mai are loc în viața omului, El fiind înlocuit cu doctrine și filosofii atee, pe de o parte, și de plăcerile materiale pe de altă parte.

Raționalismul și empirismul sunt două tipuri de poziții care au fost luate în cadrul epistemologiei - ramura filozofiei dedicată teoretizării cunoștințelor - și, de asemenea, în cadrul psihologiei (inclusiv lingvistică) și filozofiei psihologiei. În epistemologie, raționalismul și empirismul sunt tipuri de poziții care au fost luate cu privire la sursele de cunoaștere, în special sursele justificării sau mandatului necesare pentru ca o stare să fie considerată ca fiind cunoaștere.

Rezultatul deismului, respectiv conceptul de autonomie al omului l-a făcut pe om ca să reproducă la infinit, prin orgoliu, păcatul de neascultare al lui Adam, de rupere continuă și tot mai adâncă de Dumnezeu, izvorul vieții autentice. Într-un colocviu de teologie se preciza că e nevoie să recunoaștem că în zilele noastre există simptomele disoluției universului religios. Rezultatul unui astfel de proces constă în închiderea practică a omului contemporan în pronia sa autosuficientă, fără nici o deschidere către transcendent.

Cunoașterea și urmarea lui Dumnezeu au devenit probleme strict intelectuale fără consecințe spirituale și morale pentru viața credincioșilor, contribuind astfel la procesul de secularizare al societății. Oamenii *știu* și *sunt de acord* cu existența lui Dumnezeu fără ca prin acestea să se apropie și să *Îl cunoască*. Diferența între *a ști* și *a cunoaște* pe Dumnezeu este cu atât mai evidentă în trăirea secularizată a creștinismului.

Autonomia creației ca rezultat al amplificării transcendenței lui Dumnezeu a dus inevitabil la autonomia omului și rațiunii umane față de Dumnezeu. Această autonomie a rațiunii este întemeiată din punct de vedere teologic pe faptul discutabil, din punct de vedere biblic și patristic, că omul prin propria lui rațiune, fără intervenția harului divin, se poate ridica la cunoașterea lui Dumnezeu.

Ateismul filosofic a condus inevitabil la un război împotriva lui Dumnezeu, care a proclamat domnia inexistenței și care înseamnă triumful incoerenței și absurdității. Pe scurt, aceasta este teza și sensul nihilismului al cărui „ilustru” reprezentant a fost Nietzsche. Însă, omul nu poate trăi cu

asemenea negare vulgară; spre deosebire de Satan, nici măcar nu poate să dorească de dragul ei, ci numai din eroare, considerând-o pozitivă și bună. Și, de fapt, nici unul dintre nihiliști – mai puțin câteva momente de furie și entuziasm, sau poate disperare – nu a văzut negarea sa ca altceva decât ca mijlocul către un scop mai înalt. Din nefericire, nihilismul promovează scopurile sale satanice prin intermediul unui program pozitiv.

Principalele interese teologice ale lui Bonhoeffer s-au referit, fără îndoială, la doctrinele bisericii și eticii, dar pentru el ambele nu erau altceva decât Hristologie aplicată. Cum Domnul Hristos capătă formă în biserică și în lume a fost întrebarea conducătoare a disertației sale și a rămas așa chiar și în scrisorile sale din închisoare. „Ceea ce mă deranjează neîncetat este chestiunea a ceea ce este într-adevăr creștinismul sau cine este Hristos pentru noi astăzi”⁹.

Expresia lui Luther, „moartea lui Dumnezeu” a fost importantă pentru Bonhoeffer. „Dumnezeu ucide pe Fiul lui Dumnezeu spune el în Discipolie și cu Fiul, Dumnezeu ucide tot ceea ce poartă numele de carne pământească¹⁰. Lui Bonhoeffer i-a plăcut fraza „Scriptura a proclamat cum o moarte a mâncat o altă moarte din imnul luteran¹¹. Această frază exprimă crucea reprezentării vicariene a lui Hristos chiar până la moarte: este o chestiune a eliberării noastre de păcat și de moarte. Mai târziu, în închisoare, Bonhoeffer compune aceste rânduri. Pentru el, învățătura lui Luther despre Hristos reprezentat în moartea sa pentru noi a rămas întotdeauna un punct de referință incontestabil și central pentru gândirea și credința sa.

III. Ateismul științific. Confuzia între știință și ideologie

Atât ca ideologie cât și ca manifestare, ateismul neagă divinitatea și încearcă să arate inexistența acesteia prin diverse metode și mijloace. Ateismul nu este o religie, nici nu ar avea cum, dar este sistem filosofic dar și ideologie. Ca stare se poate manifesta atunci când un membru al unei religii, în mod absolut individual, nu doar pune la îndoială existența divinității ci o neagă categoric la nivel afirmativ-comportamental și încearcă, prin diferite argumente, să demonstreze „științific” crezul său. În mediul creștin ortodox vorbim însă despre oameni care au primit în pruncie botezul, mirungerea și cuminecarea dar care mai apoi au renunțat la credința în Dumnezeu.

Relația dintre știință ideologie ca și cea dintre teologie și ideologie trebuie văzută „în contextul mai larg al raporturilor dintre teologie, știință, filosofie”¹². Căutarea sofiei de către filozofie

⁹Larry L. Rasmussen, *Dietrich Bonhoeffer: Reality and Resistance*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 1972, p. 72

¹⁰Dietrich Bonhoeffer, *Meditation and Prayer*, p. 220

¹¹Renate Bethge, *Dietrich Bonhoeffer: A Brief Life*, Fortress Press, Minneapolis, MN, 2004, p. 76

¹²Pr. Prof. Dr. Gheorghe Istodor, *Dialogul între știință și teologie*, p. 367.

după întruparea Logosului Creator, Mântuitor și Proniator, reprezintă una din cele mai serioase probleme în cadrul evaluării teologice a filozofiei.

Am văzut anterior că **materialismul** a copleșit mai întâi filozofia, apoi știința prin intermediul unor formulări preponderent ideologice decât filozofice. Cele mai importante ideologii care au parazitat și încă parazitează cercetarea științifică rămân materialismul, naturalismul, scientismul și ateismul.

Noua abordare științifică postmodernă arată că cercetătorul, omul de știință contemporan, implicit cercetarea științifică, se pot elibera de constrângerile ideologice ateiste și ale materialismului însă dimensiunea ideologică naturalistă nu poate fi extirpată, naturalismul devenind parte integrantă a structurii omului de știință contemporan.

Pe lângă această implicație filosofică naturalistă putem discuta și de un raționalism pozitivist care elimină rațiunea autentică a demersului științei. „Prin pozitivism, activitatea științifică a început să fie călăuzită de ceea ce s-ar putea numi o idolatrie a faptelor, context în care experiența are un rol decisiv pentru studiul fenomenelor naturale. Primatul faptei reliefează întâietatea lucrurilor materiale față de orice realitate și experiență de ordin spiritual, ideologia materialistă atee ajungând să fie confundată cu atitudinea științifică (ce a favorizat apariția regimurilor comuniste)”¹³. În secolul XIX, „omul de știință a adoptat o poziție reduționistă, refuzând orice realitate care iese din vizorul său, crezând că numai cercetările sale empirice pot explica tainele universului; în acest cadru secularizat, religia era denunțată ca retrogradă față de descoperirile științifice ale momentului”¹⁴.

Scientismul reprezintă cea mai dăunătoare ideologie care a parazitat și încă mai influențează cercetarea științifică. Încă din antichitate, Platon vorbea de exigența unei cetăți generale de filosofi, însă vedem că scientismul modifică paradigma, însă nu și intenția, afirmând și promovând o societate dominată de noi eroi ai civilizației – aceștia sunt oamenii de știință.

Scientologia nu este quasi-religie ci este o religie de factură nouă ce are ca ingrediente slujirea pastorală, fraternitatea religioasă și adepții-credincioși. Însă este o religie sincretistă de tip neo-gnostic, în cadrul căreia cunoașterea cauzelor și a legilor tuturor lucrurilor reprezintă legea supremă. **Știința creștină** propune un sincretism de învățături creștine cu elemente din filosofia lui Hegel și Berkeley și de terapie mentală din Franz Mesmer și Quimby și elemente panteiste. **Știința divină**, a treia sectă scientologică, aduce cu sine un proces de descreștinare a “Noii Gândiri”. Secta a fost întemeiată de Emmet Fox, „mare admirator al lui A. Kardec și el însuși la rândul său rosacruțian, spiritist și lider al unui templu al Științei creștine. Accentuarea ideii de reîncarnare este

¹³Pr. Prof. Dr. Gheorghe Istodor, *Dialogul dintre științe și religie din perspectiva Misiunii Bisericii*, p. 85

¹⁴As. Dr. Adrian Lemeni, *Ideologizarea științei*, în „Știință și teologie”, Editura Eonul dogmatic, București, 2001, p. 62

esențială în doctrina sectei”¹⁵. Acest lucru face ca și această grupare să dobândească un caracter profund sincretist. Știința religioasă sau “Biserica științei Mentalului” prin principalii săi liderii, Ernest Holmes de la Los Angeles, prezintă doctrina “Gândirii noi” pe baze “științifice”¹⁶ încât oricine, oriunde s-ar afla și indiferent de convingerile sale religioase, folosind legea mentalului universal obține rezultate infailibile, “știința religioasă” mai este cunoscută și sub numele de “psihosinteza spirituală practică”¹⁷ după denumirea dată de francezul August Berg.

IV. Pericolul ateismului științific în cadrul științelor materiei

Secularizarea societății contemporane favorizează dezvoltarea artelor, tehnologiilor materiei și vieții în direcția ideologic-atee și nu în direcția dialogului și a comuniunii cu Dumnezeu și cu Biserica Sa. Astfel, artele, tehnologiile și științele nu mai dau mărturie despre prezența și lucrarea prin inspirație a lui Dumnezeu în aceste domenii, ci dimpotrivă fundamentează autonomia acestora față de autoritatea și sfera religioasă. Consecințele acestui demers nu sunt ziditoare pentru om, dimpotrivă acesta este condamnat la confuzie și lipsă de identitate religioasă. Speranțele pentru normalizarea dialogului dintre teologie și aceste domenii, vin din sfera noii paradigme științifice anti-ideologice și din realitatea limitelor cunoașterii științifice seculare.

Aceste schimbări paradigmatică – dincolo de faptul că dă o șansă nouă dialogului cu teologia – ne arată că științele sunt într-o permanentă schimbare, că trebuie să afirmăm alături de savanții onești – mai degrabă limitele cunoașterii științifice, decât să absolutizăm științele cum se întâmplă în scientismul ideologic. Limitele cunoașterii științifice au fost arătate cu claritate și competență de marele savant creștin, academicianul Alexandru Mironescu¹⁸, dar este recunoscut și de savanții de azi. Pentru a sărbători nașterea sec. XX, lordul Kelvin (care va da numele său scării temperaturii absolute) a ținut în anul 1900 o celebră conferință în care a afirmat că fizica a explicat totul cu excepția a doi „mici nori negri” care întunecau încă cerul limpede al științei: experiența lui Michelson și Morley și radiația unui corp negru atunci când este încălzit¹⁹. S-a dovedit că acești mici

¹⁵ Pr. Gheorghe Petraru, *op.cit.*, p. 291

¹⁶ Richard Bergeron, *op.cit.*, p. 155; Pr. Gheorghe Petraru, *op.cit.*, p. 292

¹⁷ Ibidem; Pr. Gheorghe Petraru, *op.cit.*, p. 292

¹⁸ Vezi Alexandru Mironescu, *Limitele cunoașterii științifice*, Editura Harisma, București, 1994

¹⁹ Primul “nor negru” era constituit din structura unui corp negru atunci când este încălzit.

Pentru a explica rezultatele experimentale, trebuia făcut recurs la ipoteza conform căreia energia era emisă la nivelul particulelor elementare în pachete (cuante) și nu în mod continuu. Era o primă ruptură cu conceptele științei clasice. Cel de-al doilea „nor negru” era experiența lui Michelson și Morley și a vazei legătură cu viteza luminii care în vid este constantă. Era iarăși o trimitere la mecanica cuantică ca o revoluție științifică total intuitivă, care surprinde pe picior greșit conceptele clasice – apud Jean Staunne, *Știința și căutarea sensului. Întâlnire din trecut cu cunoașterea cea mai recentă și intuițiile milenare*, în Basarab Nicolescu și Magda Stavinschi, *Știință și religie. Antagonism sau complementaritate*”, Editura Noua Reprezentare a lumii XXI Eonul Dogmatic, București, 2002, pp. 196-198

„nori negri” s-au transformat în două furtuni care au devastat viziunea științei clasice asupra lumii și care, trecând prin discipline precum relativitatea generală și mecanica cuantică au contribuit la crearea „noii paradigme științifice”²⁰.

Capodopera științifică „O scurtă istorie a timpului” pare să cadă în categoria speculativă a cercetării sale. De fapt, cred că este corect să spun că centrul științific al "O scurtă istorie a timpului" nu a fost considerat una dintre cele mai importante lucrări ale lui Hawking înainte de publicarea cărții în 1987. Ne referim la "Propunerea fără limită" pe care Hawking a publicat-o în 1984 în colaborare cu James Hartle, profesor de fizică la Universitatea California din Santa Barbara. Folosind o imagine foarte simplificată a universului, coroborată cu un model elegant de fluctuație a vidului, Hartle și Hawking au reușit să ofere o raționalizare matematică pentru întregul univers care a început să existe la începutul timpului. Acest model a fost, de asemenea, numit "universul ca funcție de undă" și "fără punct de plecare". În timp ce astfel de exerciții matematice sunt foarte speculative, ele ne pot conduce în cele din urmă la o înțelegere mai profundă a evenimentului de creație²¹.

Hawking neagă cu tărie că este ateu. Când este acuzat de ateism, este afrontat și spune că astfel de afirmații nu sunt adevărate. De exemplu, Hawking a declarat: "M-am gândit că am lăsat complet deschisă chestiunea existenței unei Ființe Supreme ... Aceasta ar fi perfect compatibilă cu tot ceea ce știm să spunem că există o Ființă care era responsabilă de toate legile fizicii."²² Hawking este probabil un agnostic sau un deist (un credincios într-un zeu impersonal) sau ceva între aceste două poziții.

V. Pericolul ateismului științific în cadrul „științelor vieții”

Perioada modernă, începând cu Renașterea, avea să opereze schimbări radicale în cadrul societăților occidentale cu privire la religie, la religiozitate și la Biserică. Însuși Dumnezeu creștin, Cel Viu și Personal, Cel implicat în viața și mântuirea omului și a lumii, a ajuns să fie negat și condamnat la o marginalizare “transcendentă”, iar religia și Biserica au început a fi considerate ca aparținând doar sferei private, doar subiectivității omului, nemaifiind validate și recunoscute ca instituții demne de a desfășura activități publice. Modernitatea s-a arătat agresivă la adresa lui Dumnezeu și a Bisericii dorind destructurarea Dumnezeului creștin a Evului Mediu, pe de altă parte postmodernitatea s-a arătat tolerantă față de fenomenul religios creștin, însă o toleranță oferită ca un

²⁰*Ibidem*

²¹Karl Giberson, Mariano Artigas, *Oracles of Science: Celebrity Scientists Versus God and Religion*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 109

²²Stephen W. Hawking, *Hawking on the Big Bang and Black Holes*, World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993, p. 112

„dar” otrăvit, ce încuraja de fapt sincretismul religios, relativizând și uniformizând credința și sistemul axiologic creștin.

Tot în sfera filosofiei moderne și postmoderne avem celebra teorie a „morții lui Dumnezeu” a lui Nietzsche²³, care arată că procesul de desacralizare și chiar de decreștinare în Occident a fost deja început, teoria amintită nefiind decât un indiciu cu valoare de simptom a acestor procese anticreștine. Mai grav este că – și acum trecem la partea eclesială ca element ce a conturat „vechea paradigmă științifică” – această teorie apare ca o reacție la declararea papei și a deciziilor sale „ex cathedra” ca fiind infailibile, iar Sfântul Iustin Popovici vorbește despre legătura dintre cele două evenimente, legătură cauzală ce explică de ce doar la doisprezece ani distanță de Conciliul Vatican I (1869-1870) apare teoria „morții lui Dumnezeu”²⁴. Ideea este clară: Dumnezeu este „mort” câtă vreme are un substitut pe pământ în persoana papei ca vicar al lui Hristos, acesta primind atribute Dumnezeiești precum infailibilitatea. La această legătură a contribuit Biserica Catolică prin confuzia creată între transcendența lui Dumnezeu și absența Lui din creație – absență suplinită în conștiința occidentalului de papa cel infailibil – confuzie generată de respingerea învățaturii palamite despre energiile necreate ce ar fi putut explica atât transcendența cât și imanența lui Dumnezeu într-un mod convingător cu fundament revelat. Catalogarea acestei învățături palamite ca fiind „cea mai mare inovație acceptată de Biserica Ortodoxă”²⁵, a făcut posibilă implementarea „vechii paradigme științifice” având ca fundament „dezvrăjirea lumii” cu trimitere directă la perioada religioasă, ca fiind una pre-științifică și marcată de ignoranță.

Vechea paradigmă științifică a afectat prin determinismul său de factură ideologică și științele vieții. „Daimon-ului” laplacian și „soluției finale” ale lui Hilbert în științele vieții îi corespund „omul neuronal” al lui Changeux²⁶, care elimina spiritualul din viața omului, astfel că omul nu mai avea voință și liber arbitru, ci era la discreția hotărârilor propriului creier. Însă domeniul biologiei și al geneticii reprezintă de departe provocările cele mai mari în „științele vieții” în „vechea paradigmă științifică”. Astfel, evoluția darwiniană se baza pe lupta pentru supraviețuire, pe selecția naturală și pe adaptarea la mediu. Acestea erau fundamentate pe „credința” că Universul este veșnic, la fel fiind și timpul și spațiul. Toate acestea au condus – din nefericire – la totalitarismele secolului XX (nazismul și comunismul) și la darwinismul social²⁷.

²³Friedrich Nietzsche este considerat ca fiind filosoful trecerii de la modernism la postmodernism, vezi „Așagrai-a Zarathustra”, Editura Humanitas, București, 2012

²⁴Vezi Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeu*, Editura Deisis, Sibiu, 1997

²⁵Vezi Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, *Predică la Duminică a doua din Postul Mare*, în „Predici exegetice la duminicile de peste an”, Editura Teofania, Sibiu, 2001, pp. 279-283

²⁶Vezi Jean Pierre Changeux, *L'homme neuronal*, Odile Jacob, Paris, 2004

²⁷Vezi în acest sens E. O. Wilson, *Sociobiologie*, Le Rocher, Monaco, 1987. Darwinismul social a fost popular pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, până la sfârșitul celui al doilea război mondial. Susținătorii darwinismului social îl foloseau la justificarea inechităților sociale, ca fiind de proveniență meritocratică.

În lucrarea lui Dawkins, „Iluzia lui Dumnezeu”, el își expune critica cea mai violentă împotriva religiilor monoteiste, în special a creștinismului. Argumentul lui Dawkins în “The God Delusion” este că religioșii au acoperit inexistența lui Dumnezeu cu o credință falsă care trebuia să dovedească existența unui Dumnezeu intervenționist irațional. Această credință eronată a cauzat o impresie greșită a realității printre aderenții religioși, în măsura în care desfășoară activități imorale în societate. Astfel, Dawkins conchide că subscrierea la credința irațională că un Dumnezeu intervenționist există este cauza răului societății.

Principalul scop al lui Dawkins pentru compunerea lucrării *Iluzia Lui Dumnezeu* a fost acela de a ridica ateismul la rang înalt²⁸. El identifică realizările notabile ale unor atei de renume. Din aceste exemple, el susține că atei nu mai trebuie să se ascundă. El susține că atei pot trăi un stil de viață mai performant decât acum. În consecință, el adoptă o poziție militantă împotriva religiei în general și a creștinismului în special²⁹. El descrie religia ca fiind delirantă, implicând două sau mai multe persoane cauzate de gânduri negative și modele comportamentale³⁰.

Deși Dawkins se referă la religie ca întreg, religia creștină primește o mare parte din denigrarea sa. De exemplu, el bănuiește la ceea ce se referă creștinii prin folosirea termenului “Dumnezeu”. Pentru el, Dumnezeu se referă la o explicație irațională pe care creștinii o dau altor evenimente naturale și științifice în situații de viață reală³¹. El vede “credința în Dumnezeu” ca pe o mantie pe care creștinii și alți oameni religioși le folosesc pentru a-și scuza ignoranța lor neapologetică a realității. În cele din urmă, nebunia unei astfel de perspective copilărești a realității se manifestă atunci când necredincioșii interoghează creștinii și alți oameni religioși despre credința lor. În loc să răspundă lucid, oamenii religioși reacționează cu multă dispreț și intoleranță, ceea ce nu este caracteristic nici măcar interogatorilor lor. Dawkins urmărește desfășurarea logică a acestui fundamentalismului în mare parte din relele pe care societatea le suportă pentru a concluziona că credința în Dumnezeu este cauza multor răutăți în societatea noastră³².

VI. Metode și mijloace misionare pentru contraatacarea ateismului științific

²⁸R. Dawkins, *The God Delusion*, Houghton Mifflin, Boston, 2006, p. 33

²⁹*Ibidem*, p. 21

³⁰*Ibidem*, p. 5

³¹*Ibidem*, p. 92, 94

³²*Ibidem*, p. 263

Deși este o provocare a timpurilor prezente ateismul nu este deloc o noutate a zilelor noastre, chiar primii creștini erau considerați de către religia vremii, păgânismul, a fi ate. Sfântul Grigorie de Nyssa afirma la timpul său că omul care nu este mișcat de (Dumnezeu) Duhul Sfânt ar constitui o specie, o umanitate aparte. „Are dreptate doar în parte deoarece Duhul lucrează cu totul imprevizibil cu inima omului despre care înțeleptul spune că este dirijată de Dumnezeu încotro voiește întocmai ca și un curs de apă, de aceea și cu cei necredincioși se cuvine să fim îngăduitori după cum și Dumnezeu este îngăduitor cu slăbiciunile noastre, iar El s-a revelat în istorie, dar nu s-a impus cu forța nici chiar poporului preferat de El, ci l-a lăsat și-l lasă încă pe tot omul în plata voii sale. Așa că nu este exclus ca unii să-L descopere pe Dumnezeu mai curând, alții mai târziu iar alții niciodată”³³.

Cateheza reprezintă o soluție la îndemâna preotului prin care are oportunitatea de a explica credincioșilor învățătura revelată de Mântuitorul Hristos care are în centrul ei pe Dumnezeu unul în Ființă dar întreit în persoană, opusul învățăturilor și concepțiilor ateiste. Este absolut necesar ca preotul ca și catehet să aibă în vedere încadrarea tuturor credincioșilor în Trupul tainic al lui Hristos – Biserica, împărtășindu-le învățătura duhovnicească și mântuitoare și explicând care este diferența dintre aceasta și ateismul științific atât de nociv pentru omul contemporan. Acest lucru poate fi făcut doar prin efortul preotului de a fi conectat la actualitate și prin actualizarea prediciei și catehezei la societatea și la viața creștinilor care în contemporaneitate sunt supuși unui tir rapid și continuu din partea promotorilor ateismului. Reactivarea dimensiunii catehetice în paradigma celor menționate mai sus reprezintă un element important al misiunii în combaterea ateismului științific.

O afirmație a principiului antropic ar fi aceea că există o serie de constante fundamentale (de exemplu, masa electronului) sau parametrii științifici derivați (de exemplu, momentul dipol al moleculei de apă), pe care, dacă le-am schimba oricât de puțin, ar face pământul nelocuibil de ființele umane. În această privință, o carte fundamentală este "Creatorul și Cosmosul", scrisă de Hugh Ross. Ross are o discuție substanțială despre principiul antropic și demonstrează de ce mulți fizicieni și astronomi au luat în considerare posibilitatea că universul nu numai că a fost cauzat de Dumnezeu, ci, de fapt, conceput în mod divin.

Tot ceea ce există este produs de către interacțiuni ale constituentelor fundamentale ale Universului, care, în decursul miliardelor de ani, s-au agregat lent unele cu celelalte, sub influența legilor fizico-chimice cunoscute sau pe care le vom descoperi în curând, iar Jaques Monod spunea

³³Prof. Dr. Pr. Petre Semen, *Atitudinea Bisericii față de problemele sociale actuale; integrare, globalizare, ateism, secularizare, trafic de persoane - o mare provocare pentru Biserică și societate la început de mileniu III*, în *Analele Științifice ale Universității „Al.I.Cuza” din Iași (Serie Nouă)*, Teologie Ortodoxă, Tom XIII, 2008, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, p. 175

ca "Omul știe în sfârșit că este singur în imensitatea indiferentă a Universului din care a apărut întâmplător".³⁴

„Evoluționismul darwinist a reușit prin reprezentanții săi Wilson, Dawkins și Monod să impună în biologie o viziune ce încearcă „dezvrăjirea” lumii și arată că evoluția este un proces orb, ce nu posedă nici un sens, neputând să fie vectorul nici unui proiect. Și astăzi, conceptele clasice seculare, deja înlăturate în științele materiei, se găsesc încă la baza biologiei. Din ce în ce mai mulți biologi se opun unor asemenea concepții și sunt pe cale a săvârși o nouă revoluție copernicană în domeniul lor. Astfel Cristian de Duve și Michael Denton afirmă împotriva darwinismului că viața este un fenomen inevitabil, înscris în legile universului - „un imperativ cosmic” cum spune Duve și nu un accident improbabil cum gândea Monod.”³⁵

Percepția originară biblică a temporalității a fost cea care a permis științei apusene să adopte imaginea evolutivă a universului. Conform modelului continuității ireversibile au putut prinde viață ideile evolutive (nu evoluționiste).

Ideea centrală a religiei teiste este aceea că Infinitul se revarsă sub formă de dragoste către universul finit. Asta înseamnă că universul, legat de dragostea nesfârșită dăruită de Dumnezeu, trebuie să fie un univers care evoluează.

Concluzii

Învățătura ortodoxă dreaptă, corectă și adevărată nu se reduce doar la intelectualism, la cunoaștere rațională, la conceptualizări și formule dogmatice, stabilite și propuse de Biserică. De asemenea, în Ortodoxie teologia nu reprezintă doar o disciplină intelectuală care a formulat primele mărturisiri de credință într-un mod sistematic, ceea ce ar fi străin de Biblie și literatura creștină primară ci este predominant întâlnirea cu Dumnezeu care se comunică permanent Bisericii Sale întru iubire și ea oferă comuniune cu Sfânta Treime. În structura teologică, dogmatică, spirituală a Ortodoxiei nu există doar un exercițiu al unei conceptualizări teologice, raționale, ci ea este mai degrabă spațiul unei experiențe duhovnicești existențiale, a unei întâlniri și a unei comunicări autentice cu Dumnezeu în rugăciune, în asceză, în Liturghie, personal și comunitar, în Duhul lui Hristos. Teologia și spiritualitatea ortodoxă nu sunt expresia unei meditații metafizice al cărei obiect ar fi principiile, ideile, adevărurile abstracte, impersonale ci ele sunt tezaurul unei constante trăiri, înțelegeri și experiențe a Dumnezeului revelat în Hristos, mister transcendent absolut dar imanent prin

³⁴ Jean Staune, op.cit., p.193.

³⁵ Pr.Lect. dr. Gheorghe Istodor, art.cit., pp.113-114.

energiile necreate, prin harul și iubirea Sa infinite dăruite omului chemat la relația mântuitoare, îndumnezeitoare cu Părintele Său.

Ortodoxia nu reprezintă doar o secvență istorică sau o tradiție rigidă, ci reprezintă expresia supremă și sublimă a unei fidelități sincere, prin care credinciosul se deschide și comunică cu Dumnezeu ca Treime de Persoane, cu Mântuitorul Hristos prin harul Duhului ce-l transfigurează în comunitatea mărturisitoare. „Învățătura ortodoxă este memoria vie a Bisericii dintotdeauna și actualizează Biserica în plenitudinea sa, ca dimensiune spirituală și istorică a relației vii, iubitoare și întru bucurie cu Treimea, înțeleasă și experimentată ca iubire supremă, care cheamă și așteaptă iubire”³⁶. Iubirea lui Dumnezeu față de lume și iubirea omului față de Dumnezeu revelează sensul suprem al existenței umane, fără de care misiunea rămâne o simplă informare.

Misiunea ortodoxă, întemeiată și infuzată de iubirea absolută și veșnică a lui Dumnezeu, reprezintă chemare la iubirea lui Dumnezeu experimentată, particular și comunitar, întocmai ca o relație interumană transfiguratoare ce semnifică și deschide spre Dumnezeu-iubire (I Ioan 4,8).

³⁶Pr. Gheorghe Petraru, *Ortodoxie și Prozelitism*, Editura Trinitas, Iași, 2000, p. 47